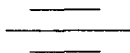

- Bóka László: Fölfelé és előre. In: Könyvek, gondok. Bp. 1966, Gondolat. 251-255. p.
- Radnóti Miklós. In: Arcképvázlatok és tanulmányok. Bp. 1962, Akadémiai K. 149-151. p.
- Buday György: Az agrársettlement mozgalom útja. In: Nyugat, 1933. 1. sz. 32-36. p.
- Csaplár Ferenc: A Szegedi Fialatok Művészeti Kollégiuma. Bp. 1967, Akadémiai K. 187 p.
- Keresztúry Dezső: Tiszteletadás Radnóti Miklósnak. In: Örökség. Bp. 1970, Magvető. 540-543. p.
- A 2x2 józansága. Emlékezések Radnóti Miklósról. Bp. 1975, Magvető. 170 p.
- Késői beszélgetések Radnóti Miklósról. (Közli Tóbiás Áron) In: Tiszatáj, 1964. március. 39-52. p.
- Markovits Györgyi: Radnóti Miklós Horthy bírósága előtt. In: Tiszatáj, 1964. márc. 7. p.
- Ortutay Gyula: Fényes, tiszta árnyak. Bp. 1973, Szépirodalmi:
Bori notesz 244-249.,
Mátrai emlék 205-213.,
Radnóti Miklós 159-185.,
Szegedi évek 186-188. p.
- A Szegedi Fialatok Művészeti Kollégiuma. In: Magyar Szemle, 1934. 1. sz. 43-53. p.
- A Szegedi Fialatok Művészeti Kollégiuma. In: Fial Magyarorság, 1933. 4. sz. 75. p.
- Pomogáts Béla: Radnóti Miklós. Bp. 1977, Gondolat. 230 p.
- Radnóti Miklós naplójából 1940. február 19. (közli Fráter Zoltán) In: Kritika, 1982. 8. sz. 31. p.
- Radnóti Miklósné szóbeli közlésc, 1987.
- Rónay László: Az Ezüstkör nemzedéke. Bp. 1967, Akadémiai K. 222 p.
- Varga Rózsa-Patyi Sándor: A népi írók bibliográfiája. Bp. 1972, Akadémiai K. 826-834. p.
- Vörös Lászlóné: Radnóti Szegeden. Szakdolgozat. Szeged, 1962. Kézirat.
- Weöres Sándor: In memoriam Radnóti Miklós. In: Tiszatáj, 1964. 11. sz. 1. p.

DR. OLÁH JÁNOS

ny. főiskolai tanár

SZTE JGYPK

Szeged

Gondolatok egy régi Religio és Nevelés lapozgatása közben

Véletlenül került a kezembe a Religio és Nevelés 1845/14-es száma (Bp. 1845. aug. 17.), amin megakadt a szemem: tudósítás a tatai piarista gimnáziumról, ugyanis jóval később édesapám is e jeles intézmény diákja volt, s egészen idős korában is járt találkozókra (Oláh József 1918-1999). Természetesen így az egész lapot elolvastam. Megállapítottam, hogy nincs sok új a nap alatt. A sikerek, gondok hasonlóak.

De először a Religio és Nevelésről. 1841 és 1849 között jelent meg hetente, egyaránt foglalkozott tanügyi és egyházi kérdésekkel. A megjelent írások a katolikus vallási élet, a valláserkölc, a vallásos nevelés problémáit érintették. A lap első szerkesztője Szaniszló Ferenc (1792–1869), majd 1843-tól Somogyi Károly (1811–1888), aki a szegedi (Somogyi) könyvtár megalapítója is volt, végül 1848-tól Danielik János (1817–1888). Mindhárom szerkesztő katolikus pap volt. A Religio és Nevelést Mészáros István professzor, az ELTE tanára mutatta be a Vigíliában 1982-ben.¹

Somogyi Károly életét Móra Ferenc ismertette egy tanulmányában, melyet 1923. június 2-án olvasott fel a szegedi múzeumbarátoknak. Az előadás publikálását Varga Mihály nagykereskedő valamint Bartos Lipót könyvkereskedő és nyomdatulajdonos vállalta magára. A munka a Szegedi Városi Könyvtár megnyitásának 100. évfordulójára és Dóm téri új épület fölváltására újból megjelent 2000 példányban.²

Somogyi Károly esztergomi kanonok 43000 kötetet ajándékozott Szegednek. Korábban (az árvíz előtt) a városnak csak egy 3000 kötetes kis könyves szobája volt. E királyokat megszégyenítő cselekedetre egy kezdő riporter, Mikszáth Kálmán hívta fel a figyelmet a korabeli városi lapokban. Somogyi az ajándékozáskor kijelentette: „Egész életemet jelenti a könyvtáram. Legszebb emlékeim, legmunkásabb napjaim, legviharosabb küzdelmeim fűződnek hozzá... Szegednek kultúrárt kell adni addig is, míg egyetemet kap, s ez az én szándékom. Ezért ajánlom fel neki és rajta keresztül hazámnak, amim van.”

Móra Ferenc írta róla: „A könyveknek ez a királya, aki az emberiség halhatatlanjaiból gyűjtött maga köré udvart, a maga szent naivságában azt hitte, hogy mindent megadott a puszták városának, amikor könyvtárt telepített bele... Álomember volt ez az öreg pap; négy fal közt élő, réveteg nézésű, lámpához szokott, a napfényben hunyorgó myops (rövidlátó), - de minden időkben csak az álomembereknek adta meg az isten, hogy messzebb lássanak tulajdon koruknál...”³

Somogyi Károlyt 1834-ben szentelték pappá, 1841-ben már az esztergomi presbiterium tanára. Protestánsnak született, de amikor a 9. életévét betöltötte, édesapjával együtt katolizált, hogy azonos hiten legyen leánytestvéreivel. A későbbi pap ellenreformatori szenvedéllyel küzdött a katolicizmus ellenségeivel, nem törődve a piarista cenzorok gyámkodásával. A szegedi könyvtárban a Religio és Nevelés cenzúraíveiből Móra Ferenc szerint egy nyalábnyi van Somogyi széljegyzeteivel. Ilyen jelzőket használt: bitang, csirkefogó stb. Így aztán Szaniszló Ferenc intette, hogy hagyjon fel a lap szerkesztésével, mert harcos katolicizmusát felülről nem nézték jó szemmel. A forradalom idején saját nyomdája volt Vácott. Lapokat is szerkesztett: Családi lap, Katolikus Iskolai Lap. A bukás után Haynau kopói halálra keresték. 1850-ben már primási könyvtáros Esztergomban. 1851-1860 között a Szent István Társulat aligazgatója (akkori nevén: Jó és olcsó könyvkiadó társulat). 1865-ben esztergomi kanonok, 1867-ben oldalkanonok, 1868-ban c. zebegényi apát, 1881-ben főszékesegyházi főesperes. 1858-tól az MTA tagja. A hatvanas évek elején merényletet kíséreltek meg ellene, állítólag egy aulikus úr keze volt a történetben, de megfélemlíteni nem tudták. Öregebb korában még a rokonai is rideg, zárkózott, zsémbes embernek ismerték, akit csak különösegeivel együtt lehetett szeretni. Az volt a szándéka, hogy könyvtárával együtt Szegeden fog lakni, az intézmény egyik szobájában szép faragott bútorral várták, de ebből nem lett semmi. Amikor Szegedre jött látogatóba, mindjárt az első napon éles vitába keveredett Reizner Jánossal. Másnap reggel elutazott „... és sohasem jött többet Szegedre, még a könyvtárnyitás királyparádéjára sem.” – írta Móra Ferenc.

Életéből még ki kell emelni, hogy 1870-ben küzdelmet folytatott a pápai csalhatatlanság dogmája ellen. 1888. március 20-án halt meg éjjel 1/2 12-kor.”⁴

Az említett lap 1845/14. száma első cikkét Pados János írta. A katolikus lexikon 10. kötetéből a következőket lehet megtudni róla. Pados János (1820-1892) plébános és orvos volt. 1843-ban szentelték pappá. 1848-ban önkéntes táborigazgatóként részt vett a pákozdi és schwechati csatákban. Az osztrákok 6 évi várfogságra ítélték. Munkácson és Alamócon raboskodott. Később orvosi diplomát szerzett, bejárta Európa nevezetes orvosi intézeteit, majd Nemestördemicen orvosi jövedelméből élt. Régiségeket adományozott a Magyar Nemzeti Múzeumnak. Több publikációja jelent meg pedagógiai, vallási, történelmi, útijegyzetek témakörökből. (Pl.: Utazási napló 1869-72) Törökország, Norvégia, Dánia, Svédország, Finnország, Németország, Oroszország (Bp; 1890).⁵

Pados János cikkében a moldvai magyarokról, a csángókról írt. A témát így indokolta: „Moldvai rokonaink nyomasztó sorsa régóta bánatos érzélemmel tölti el keblemet, s valahányszor rájuk gondolék, súlyos vád gyanánt tünt fel előttem azon hideg részvétlenség, mellyel írántuk az anyaország ekkorig viseltetett...nevök úgy szólván csak a tudósok könyveiben élt; ha mégis életnek mondhatni azon sorvadt állapotot, mely őket napról napra közelebb jutatta az enyészethez. És valóban nem messze volt már az idő, hogy ők, a tőlünk vallásra és nemzetiségre idegen népfajok között, miután századok óta egyedül magukra hagyatva, elszántan és példás

kitűréssel vívtak a balszerencse minden viszontagságaival, örökös szegényére korunknak, a magyar birodalom határaitól végkép eltűnjenek...”⁶

Ezután a cikk írója örömet fejezte ki, hogy újabban egyre több kortársa érdeklődik a csángók iránt, hogy ennek milyen eredménye lesz, kétségeit fejezte ki, ezért szükségesnek látta saját javaslatait felvázolni. Ő mint pap a magyar klérus figyelmét az ottaniak vallásos állapotára kívánta felhívni, ugyanis: „hogy ha segítségökre nem sietünk, nemzetiségökkel együtt vallásukat is könnyen elveszthetik.” Tudja persze a mai olvasó, hogy a vallásos nevelés ügye oktatási kérdéseket is felvet.

Pados János, a későbbi nagy utazó így írt: „...a figyelmet nem csupán Moldvára, de Bukovina – Havasalföld – és Bolgárországra is óhajtánám kiterjeszteni; mert tapasztalt utazók elbeszélése és leírása szerint...még most is vannak több kevert népességű s néhány tiszta magyar falvak, csakhogy számuk nem oly nagy, mint Moldvában...igen sokáig nem szabad kése-delmeznünk.”

A legnagyobb probléma, hogy: „Nincsenek vallásos érzelmeket terjesztő és szívet képző könyveik, nincsenek rendes iskoláik. Papjaik ugyan vannak, de ezek többnyire olasz küldöttek, kik a nyelvet nem értik.” Tudja a cikk írója, hogy: „Iskoláikat nem rendezhetjük: ez a helybeli hatóságok körébe vág... Nekünk tehát hátra egyéb aligha marad, mint, hogy iparkodjunk a hasznos és szükséges könyvek terjesztése által... rokonainknak lelki vigasztalást és táplálékot nyújtani.”

Pados János javaslata: „...alkottassék részvények útján egy vallási társulat, melynek célja a szomszéd tartományokban lakó magyarok közt, nevelési vallásos, épületes és fölvilágosító magyar könyvek ingyen kiosztása.” Ezt alaposan meg kell szervezni: „Alapítatnék a társulat előlegesen 5-6 esztendőre. Szabatnának ki részvények a lehető legkisebb összegben, úgy, hogy azokhoz minden, ki az ügyet pártolja, természetesen ideértve még a világiakat is, tehetsége szerint többel vagy kevesebbel járulhasson.” A társaság székhelye Pest kell, hogy legyen, hisz ott „a közlekedés a legkönnyebb”.

A cikk szerzője fontos szerepet szán a pesti lelkészeknek: „Titeket szólítottak föl annak okáért, titeket kérlek leginkább hazám nemes szívé fiai, s a magyar kath. egyház buzgó papjai, kik a fővárost lakjátok, s kiket a szerencse már csak ezen, körülménynél fogva is oly kedvező állapotba helyezett... cselekedjétek azt, mit a vallásos lelkesedéssel párosult nemzetiség, s az atyafisággal szeretettel egybekapcsolt kereszténység magasztos érzelme sugallni fog.”

A következő írás, melyet Földvári névvel szignóztak, a tatai piarista gimnáziumot mutatja be.⁷

Mészáros István budapesti professzor 1998-ban így írt az intézményről. Tatán 1765-ben kezdte működését a piarista nagygimnázium 415 tanulóval. 1850-től algimnázium, melyet 1910-1913 között főgimnáziummá fejlesztettek, 1924-től reálgimnázium, 1935-től egységes gimnázium. 1921-1948 között a neve Gróf Eszterházy Miklós Gimnázium. 1948-ban, mint római katolikus iskolát államosították az intézményt, ezután Eötvös József gimnázium néven folytatta működését.⁸

Az 1845-ben keletkezett cikk írója nagyon fontosnak tartotta a nevelést és az oktatást: „...nyíltan kimondhatni, hogy a mindannyi hazafiak közül, kik a haza jólétét tervezik, leginkább azok találják el a tervezett jóllétnek fő tényezőjét, kik a hazát az ifjú sarjadékban akarják, célszerű nevelés által, boldogítani...egyedül az erény és tudomány képes egy szabad nemzetre fényt árasztani, arra az érdem, miveltség és dicsőség babérát kivívni.... A honnak polgár kell, s ha az lelkes polgárokat akar, szükséges, hogy nagyszerű működéseit eleve a célirányos nevelés sarkkövére rakja...”

Földvári ezután az intézmény igazgatóját mutatja be: „A köznevelés remekmintáját adá nemzetes s tudós Nagy Márton úr, a tatai kegyes oktató – rendnek igazgatója...e nevelédre mint nyilvános intézetre a köztiszteletben álló igazgatónak erélyes fölléptével egy új s reményteljes korszak derült.”

A 2004-es katolikus lexikon Nagy Márton (1804-1873) életéből a következőket emelte ki: Pesten Petőfi Sándor is az iskolájába járt, 1844-től az MTA I. tagja. Főleg pedagógiai témájú műveket írt. Elsőként vázolta fel hazánkban a gyermek testi és szellemi – értelmi fejlődésének menetét tudományos igényvel. Ő írta az első hazai egyetemes neveléstörténeti feldolgozást.⁹

A Keraban Könyvkiadó lexikonában e jeles életet Mészáros István professzor így összegezte: „Nagy Márton (Muzsla, 1804 okt. 6. – Pozsonyszentgyörgy, 1873. ápr. 5.) piarista szerzetes. Tanár majd ig. több városban (Kalocsa, Szeged, Pest, Tata) 1830-1870 között; közben a bécsi Theresianum m. nyelv- és irodalom tanára (1836-1840). Az MTA I. tagja (1844-). Négykötetes, színes és gazdag tartalmú enciklopédiája az ifjúsági ismeretterjesztő szakirodalom első ilyen jellegű hazai műve. Később az MTA-n felolvasott tanulmányában – a gyermektanulmányt elővételezve – felvázolta a gyermek testi és értelmi fejlődésének menetét, sok apró megfigyelését elemelve. Az ugyancsak az MTA-n felolvasott tanulmánya az egyik első hazai egyetemes neveléstörténeti hosszmeteszet. – F. M. Ifjúságot képző ismeretek tára (társszerzővel) I – IV. Bécs, 1840-1842... A gyermek fokozatos fejlődése. Pest, 1868., Gyakorlati neveléstan története. Akadémiai Értesítő, 1868.”¹⁰

Földvári cikkében először Tata természeti szépségeire hívja fel a szülők figyelmét: Tatát a természet kies vidékkel áldotta meg. Regényes halmai közt részint róna mezők, kertek és telkek, részint gyönyörű források és kecses tavak terülnek el. A szép Balatont idevarázsló halastó balpartján, a regényes sétány mögötti márványhalom föllapján emelkedik a nevelde, a kegyes oktató rendiek lakában, a kir. tanodalom épületében. Levegője tehát legegészségesebb, vidéke pedig hazánk legkellemesebb tájainak egyike.” Mit tud ehhez hozzátenni a mai olvasó, azt, hogy ez nagyjából ma is így van. Aki ismeri a várost, tudja, hogy az elmúlt századokban bajok voltak a forrásokkal a közeli bányászat miatt, a tavakat is tisztítani kellett. A második világháború is megbolygatta a vidéket.

De térjünk vissza a XIX. századra. Akkor is fel kellett hívni a figyelmet arra, hogy mit ad az iskola tanítványainak és azok szüleinek: „Az intézetbe fölvetett növendékek a tanodalmi közös tárgyakon kívül még különoktatást is nyernek:

- a) francia és német nyelvben,
- b) közönséges vagy építménytani rajzolásban,
- c) a szülők kívánatára bármily nemű zeneműszerben,
- d) testgyakorlatban,
- e) vívásban,
- f) táncban,
- g) úszásban.”

A francia és német nyelvet egy született francia tanította, aki 25 éves szakmai gyakorlattal rendelkezett, s sikeresen megkedveltette tanítványaival az idegen nyelveket. Még arra is volt lehetőség, ha a szülők kívánták, hogy gyermeküket angolra és olaszra taníttassák a francia pedagógussal (Rabus Albert úrral), ezt persze meg kellett beszélni az említett tanárral. A rajztanítás során a növendékek választhattak „a táj- vagy virágrajzolat” között, de kérhették, hogy inkább más témában akarnak járatosak lenni. A zene tanulását segítette, hogy Tatának jeles zenész társulata volt. A „testgyakorda” és az uszoda 1845-ben készült el, s így: a test hajlékonyá válik, „s a tagok természetes idomot nyervén, a gondatlanság okozta kinövések ellen biztosíthatnak...s a lélek tervezeteire alkalmassá tétetik.” Ha a tanuló a testgyakorlásban megerősödik, akkor jöhet a vívás, mely „kard, szurony – és egyéb fegyvernemekkel” történik. A növendékek megtanulhatnak még úszni és táncolni is. Minden „tanodalmiakhoz nem tartozó tanulmány tárgyakból minden tanodai félév végével nyilvános vizsgálatok tartatnak.”

Az intézetben szigorú fegyelem volt: „Minden növendék, az igazgatón kívül alá van vetve felügyelőjének...(a tanulók) minden szándékukról, mely közös kötelességeik határán túl

terjedne, tartoznak eleve nyilatkozni, sőt még a szobájokboli időn kívüli kilépést is engedelem útján tenni.” A tanulók hetente háromszor sétálhatnak (vasárnap, kedden, és csütörtökön) a felügyelő ellenőrzése mellett, a szabadban alkalmanként két órát tölthetnek. Ha az időjárás nem volt sétákra alkalmas, akkor „emez időt közmulatságban honn tölthetik.”

Az iskolának orvosa is volt, „ki hivatalos kötelességén kívül is megjelenni kész lévén”. A növendékek naponta négyszer étkeztek. Együtt reggeliztek felügyelőjükkel. Ebédkor jelen volt az igazgató és a tanárok is. Uzsonna 4-5 óra között volt. Az estebéd az előljárók felügyelete alatt történt, majd közös ima után nyugalomra ment mindenki.

A tandíj egy tanévre 320 pengő forint volt, melybe minden benne foglaltatott: a mosás, gyertya stb. is. Mindehhez egy rövid közleményben Nagy Márton igazgató még azt fűzte hozzá, hogy az összeg felét a tanév elején, a második felét pedig a második félév elején kell befizetni, az összegben nincs benne az esetleg szükséges gyógyszerek ára, melyet a szülőknek külön meg kellett téríteni.

Mit lehet ehhez mai szemmel hozzátenni? A tatai középiskola korszerű intézmény volt. A későbbiekben itt tanított Öveges József professzor is, aki a fekete – fehér tv-ben népszerűsítette tantárgyát. Édesapám – nagyapám jóvoltából – a XX. sz. első felében egy kiváló középiskolába járhatott tehát, melynek komoly hagyományai voltak. A piarista diákok híresek voltak összetartásukról, a piarista iskolák múltjának tanulmányozása ma is több szakember egyik kedvenc témája.

De mit lehet olvasni a Religio és Nevelés 1845/14-es számában még. Különböző értesüléseket lehet szerezni a korabeli Németországból és természetesen a Hírfűzér rovatot (ebben a lapban két katolikus vonatkozású hírt Rómából). Különösen érdekes a müncheni árvaház élete, ahol a braziliai alapítványból megjutalmazták az arra érdemeseket. 16 év alatt évente 500-500 forintnyi összeggel 64 lányt házasítottak ki (évente négyet). Az intézmény a tudósító szerint: „... a német polgári hűség és emberszeretet legpéldásabb teremtményei közé tartozik.”

A szegediek, esztergomiak és az egész magyar nép hálás lehet Somogyi Károlynak a Religio és Nevelés szerkesztéséért, egész életművéért. Az utókor Somogyi Károlynak a róla elnevezett általa alapított városi könyvtár előtt szobrot állíttatott. A tudós kanonok nem élt hiába, nem hiába gyűjtötte könyveit Szegednek, létrejött és virul kívánsága: a szegedi egyetem, mely nemzetközi vonatkozásban is tiszteletre méltó helyezéseket ér el, a városi könyvtárnak pedig sok olvasója van.

IRODALOM

1. Jáki László alapján In: Pedagógiai Lexikon III. Főszerk.: Báthory Z. és Falus I. Keraban Könyvkiadó, Bp., 1997. 262. p. és Mészáros István: Első pedagógiai hetilapunk a Religio és Nevelés. Vigilia, 1982. 6. 444-447. p.
2. Móra Ferenc: Somogyi Károly emlékezete. Bartos Lipót Könyvnyomdája, Szeged, 1923. újbóli kiadását szerk.: Péter László a Somogyi-könyvtár megnyitásának századik évfordulójára és a Dóm téri új épület felavatására.
3. Móra F. i. m. 7-8. p.
4. Móra F. i. m. 21. p.
5. Magyar Katolikus Lexikon X. Főszerk.: dr. Diós István. Szent István Társulat, Bp., 2005. 419. p.
6. Pados János: Vallásos szózat a hazafi keblekhez. Religio és Nevelés. 1845/14 105-107. p. és Földi Pál: Mária Terézia magyar tábornagya. Hadik András élete. Anno Kiadó, Kinizsi Nyomda é. n. 163-168. p.
7. Földvári: A tatai nyilvános nevelő – intézet. R. és N. 1845/14 107-108. p.
8. Mészáros István: Középszintű iskoláink kronológiája és topográfiája 996-1948. Akadémiai Kiadó, Bp., 1988. 267. p.
9. Magyar Katolikus Lexikon IX. Főszerk.: dr. Diós István. Szent István Társulat, Bp., 2005. 419. p.
10. Pedagógiai Lexikon II. Főszerk.: Báthory Z. és Falus I. Keraban Könyvkiadó, Bp., 1997. 535. p. (Mészáros István dolgozta fel) és Pedagógiai Lexikon III. Főszerk.: Nagy Sándor Akadémiai Kiadó, Bp., 1978. 215. p.